

УДК 636:619:001(09)

ЛИПОВА
Юлія Дмитрівна,
молодший науковий співробітник
Інституту розведення і генетики
тварин НААН
(с. Чубинське)

**ПРОФЕСОР А. К. СКОРОХОДЬКО (1883–1954) –
ПОПУЛЯРИЗАТОР НАУКОВИХ ОСНОВ
ВІТЧИЗНЯНОГО ТВАРИННИЦТВА**

Висвітлено основні напрями популяризаторської діяльності відомого вченого в галузі гігієни сільськогосподарських тварин професора А. К. Скороходька – укладача галузевих енциклопедичних і довідкових видань, редактора спеціалізованих наукових часописів і збірників, автора узагальнюючих наукових праць.

Освещены основные направления популяризаторской деятельности известного ученого в области гигиены сельскохозяйственных животных профессора А. К. Скороходька – составителя отраслевых энциклопедических и справочных изданий, редактора специализированных научных журналов и сборников, автора обобщающих научных работ.

The main directions of promotional activities known scientist in the field of hygiene of farm animals, professor A. K. Skorokhodko – the originator industry encyclopedias and reference books, editor of specialized scientific journals and anthologies, author summarizing scientific studies were highlights in the article.

За умов національного відродження та державотворення України важливого значення надається репрезентації та популяризації здобутків українських учених у галузі сільськогосподарських наук, що є однією із складових української культури, свідченням її високого наукового потенціалу. До розвитку даного напрямку значних зусиль доклав професор Антон Каленикович Скороходько (1883–1954), який залишив слід не лише як відомий учений у галузі тваринництва, розробник фізіолого-гігієнічних норм утримання сільськогосподарських тварин, а й як талановитий популяризатор вітчизняних зоотехнічної, зоогігієнічної та ветеринарної наук.

Попередніми дослідниками проведено ряд розвідок з вивчення окремих аспектів діяльності А. К. Скороходька, однак до цього часу його популяризаторської діяльності вивчено ще не було, що не сприяло цілісному науково-історичному аналізу становлення його особистості. З огляду на це автор статті піднімає саме цю проблему, розв'язання якої ґрунтується на використанні низки спеціальних історичних (історико-порівняльного, предметно-хронологічного), загальнонаукових і джерелознавчих методів.

А. К. Скороходько, передусім, доклав зусиль до становлення та розвитку енциклопедичної справи в країні, розроблення галузевої наукової термінології. Слід зазначити, що на українських землях складанням різноманітних термінологічних словників почали активно займатися лише після революції 1917 р., засновували спеціальні гуртки та комісії. Так, у серпні 1918 р. при Київському науковому товаристві створили Термінологічну комісію, яка вперше поставила розроблення української термінології на наукове підґрунтя. У 1919 р. при Українській академії наук також розпочала свою діяльність Правописно-термінологічна комісія. Після приєднання у травні 1921 р. Київського наукового товариства до Української Академії наук, на базі обох термінологічних комісій було створено Інститут української наукової мови. Він поділявся на 6 відділів, які в свою чергу мали у своєму складі 34 секції [5, с. 195]. Професор А. К. Скороходько очолював ветеринарно-зоотехнічну секцію сільськогосподарського відділу, основне завдання якої полягало у розробленні першого ветеринарно-зоотехнічного словника українською мовою.

Слід відмітити, що інтенсивна робота зі складання термінологічних словників розгорнулася у всіх 34-х секціях Інституту української наукової мови. Зокрема, ветеринарно-зоотехнічна секція через своїх кореспондентів збирала матеріал серед господарів, які утримували худобу, щодо запровадження зоотехнічних і санітарно-зоогігієнічних заходів у їхніх стадах, з цією метою заповнювалися спеціально розроблені друковані картки. Крім того, накопичували та аналізували статистичний матеріал, вивчали друковані джерела та давні рукописи, які містили дані щодо розвитку тваринництва на

українських землях. У результаті такої кропіткої праці в Інституті було зібрано більше 2 000 000 термінологічних карток. На їх основі кожен відділ розробляв окремий галузевий термінологічний словник [6, с. 295; 7, с. 291].

Варто зазначити, що авторитет Інституту української наукової мови був настільки великим, що місцеві видавництва, перш ніж публікувати підручник чи наукову книгу, зазвичай, віддавали його на перегляд та погодження вченим Інституту, де першочергово виправлялася наукова термінологія.

На жаль, більшість із термінологічних словників, у тому числі й ветеринарно-зоотехнічний словник, так і не були опубліковані, оскільки наприкінці 20-х років Інститут української наукової мови попав у поле зору радянського уряду, більшість із його співробітників, у їх числі й професор А. К. Скороходько, були репресовані за причетність до «Спілки визволення України» [2, арк. 3].

Водночас із розробленням термінологічного словника професор А. К. Скороходько здійснював підготовку галузевих енциклопедії та довідника українською мовою. Як засвідчив аналіз, «Популярна ветеринарна енциклопедія» (1930), одним з укладачів якої він був, стала першим практичним керівництвом з розроблення санітарно-гігієнічних нормативів для тваринницьких господарств, запровадження в них низки профілактичних та санітарно-гігієнічних заходів [8]. Енциклопедія містила розділи про анатомію, утримання та догляд, умови експлуатації тварин; види захворювань та фактори, що їх спричинюють; висвітлювала питання екстер'єру, штучного осіменіння; технології переробки продуктів тваринництва; ветеринарно-санітарного контролю скотомогильників та дезінфекції тваринницьких приміщень. Енциклопедія також містила поради щодо надання першої ветеринарної допомоги.

Професором А. К. Скороходьком були особисто підготовлені такі розділи: «Як доглядати тіла тварини», «Які повинні бути тваринні приміщення», «Здоровий та хворий стан кормів», «Шкідливі та отруйні рослини», «Яка тварині користь на пасовиську». У цих розділах учений висвітлив раціональні

заходи догляду за худобою, зокрема питання гігієни шкіри та кінцівок. Розробив перелік вимог до тваринницьких приміщень, включаючи вибір належних будівельних матеріалів, влаштування вентиляційних каналів, проектування стійла, годівниць, каналізації тощо. Розглядаючи питання гігієни кормів, зазначав, що їх необхідно заготовлювати в належних умовах, запобігати ураженню шкідниками тваринного походження, грибками, цвіллю та бактеріями; ретельно перевіряти на вміст шкідливих і отруйних рослин. У «Популярній ветеринарній енциклопедії» А. К. Скороходько вперше наводить детальний зоогігієнічний аналіз грубих, соковитих і концентрованих кормів. Як важливий захід покращення здоров'я і фізичного стану сільськогосподарських тварин, учений вважав їх випасання на пасовищах, оскільки лише на вільному просторі здійснюється безперешкодна теплорегуляція, тварина перебуває в постійному русі, що добре впливає на стан м'язів. На пасовищі в сонячну погоду на тварину діють ультрафіолетові промені, які є природним бактерицидним засобом.

Професор А. К. Скороходько також був укладачем «Ветеринарного poradnika для селян», який вийшов друком у 1927 р. [1]. Він підготував до нього такі розділи: «Яке приміщення найкраще для тварини», «Як треба доглядати шкіри, ноги та копита у тварин», «Як треба тваринами працювати», «Як правильно запрягати коней», «Як коней годувати та напувати», «Шкідні та отруйні для тварин рослини», «Шкідні для тварин хвороби кормових рослин», «Як дізнатися віку в коня та в корови». Учений акцентував увагу на тому, що дуже важливим фактором утримання сільськогосподарських тварин є підтримання оптимального мікроклімату в середині будівлі, доброї освітленості, обладнання вентиляційної та каналізаційної систем. Необхідним заходом для підтримання належного здорового та продуктивного довголіття сільськогосподарських тварин вважав систематичний догляд за їхньою шкірою та кінцівками, дотримання правил експлуатації робочих тварин.

У даному виданні А. К. Скороходько наводить типові числові норми розташування худоби у приміщенні, розміри стійла і годівниці та виходу гною

для кожного виду сільськогосподарських тварин. Дає детальну характеристику найбільш поширених хвороб кормових рослин, які чинять негативний вплив на здоров'я тварин, зокрема це картопляний грибок, сажка, іржа, ріжки, цвіль та ін. Описує головні симптоми, що здебільшого спостерігаються у тварин після споживання неякісного корму. У розділі числові довідки Антон Каленикович також наводить цінні практичні рекомендації щодо того, як правильно визначати температуру в тварин та птиці, оптимальний строк парування, тривалість вагітності та родів для різних видів сільськогосподарських тварин та ін. [1].

Іншою гранню популяризаторської діяльності професора А. К. Скороходька є редагування відомих галузевих часописів та збірників. Так, уже після демобілізації з армії в 1918 р. ученого обирають редактором часопису «Вісник ветеринарної медицини», створеного за ініціативи військово-ветеринарного управління [13, арк. 3–4]. Він також був членом редакційної колегії наукових тематичних збірників «Записки Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту» (1924–1926) та «Труды Киевского ветеринарного института» (1944–1954), в яких відображалися найбільш актуальні наукові розробки з питань ветеринарії та зоогієни. У зазначених збірниках А. К. Скороходько систематично публікував свої статті, зокрема відводив чільне місце популяризації діяльності Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту. Так, у статті «З історії Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту» (1924) він висвітлює історію створення та вдосконалення організаційної структури даного закладу, здобутки вчених, які брали активну участь у його становленні [11].

А. К. Скороходько відомий як автор низки узагальнюючих наукових праць. За результатами нашого дослідження, у своїх перших наукових працях учений висвітлює загальний стан тваринництва в окремих регіонах країни, популяризує діяльність деяких племінних заводів, внесок губернських і повітових земств у розвиток зоотехнії тощо. Це, насамперед, його статті: «Состояние животноводства в Елисаветградском уезде» (1910), «Конный завод

в Екатерининскую эпоху» (1911), «Взаимоотношения губернского и уездных земств в зоотехнической работе» (1912), «Мероприятия Херсонского губземства в области улучшения животноводства» (1913), «Впечатления популяризации животноводства на сельскохозяйственных курсах» (1913) та ін. [13, арк. 4].

У більш пізніх наукових працях А. К. Скороходько висвітлює досягнення вітчизняних зоогігієнічної та ветеринарної наук. Зокрема, здобутки з гігієни утримання сільськогосподарських тварин відтворюють його статті: «Организация зоогигиенической научно-исследовательской работы» (1930), «Современное состояние зоогигиены в СССР и перспективы ее развития» (1937), «Новое в советской зоогигиене» (1937), «Достижение советской зоогигиены» (1941), «Достижение советской зоогигиены за 30 лет» (1948).

У 1936 р. на VII пленумі ветеринарної секції ВАСГНІЛ, присвяченому розвитку та проблемам вітчизняної зоогігієни, професор А. К. Скороходько виступає з доповіддю «Современное состояние зоогигиены в СССР и перспективы ее развития». Акцентує увагу на трьох моментах становлення та розвитку цієї галузі знань. По-перше, відмічає, що до революції зоогігієнічні дослідження в країні практично не проводилися. По-друге, становлення науки про гігієну сільськогосподарських тварин відбувається водночас із розвитком тваринництва. По-третє, успіхи в розробленні актуальних питань зоогігієни позначилися уже в 20–30-х роках ХХ ст. відразу в усіх галузях тваринництва.

Ученим узагальнено наукові досягнення з питань гігієни стійлового утримання, зокрема наведено оптимальні показники вмісту аміаку, температури, вологості повітря в приміщеннях, де утримують худобу. Охарактеризовано температурно-вологістні режими для опалюваних і неопалюваних приміщень. Порівняно ефективність найбільш розповсюджених систем вентиляції і кондиціонування повітря у приміщеннях, запропоновано нові системи гноєсховищ і знезараження гною та ін. [12, с. 2–3].

Як найбільші досягнення у напрямі гігієни годівлі сільськогосподарських тварин, професор А. К. Скороходько виділяє такі: 1) визначення шкідливості

ряду кормових рослин; 2) встановлення впливу пліснявіння кормів в етіології шлунково-кишкових захворювань поросят; 3) отримання практично значущих даних щодо мінерального і вітамінного режиму для підвищення резистентності та попередження захворюваності у тварин; 4) обґрунтування гігієнічного значення дріжджування кормів у годівлі худоби; 5) визначення нормативів витрат питної води; 6) встановлення необхідності паспортизації і санітарної охорони водоймищ та ін.

У напрямі гігієни догляду й експлуатації тварин учений відмічає такі досягнення: 1) отримання нових даних щодо значення догляду за шкірою; 2) встановлення ролі моціону для вирощування здорових тварин та ін. Антон Каленикович також популяризує успіхи з розробки питань відтворення та збереження молодняку, які були забезпечені проведенням значної роботи з гігієни самок та перебігу родів, використанням спеціальних родильних приміщень, дотриманням гігієни утримання новонароджених тварин, застосуванням системи санітарних бар'єрів тощо.

Однак, незважаючи на зазначені досягнення, учений констатував, що тогочасна зоогігієна відставала від запитів і вимог тваринництва. Для вирішення даної проблеми рекомендував розширити і посилити роботу існуючих відділів зоогігієни в науково-дослідних інститутах і дослідних станціях відповідно до потреб окремих республік і регіонів [12, с. 4].

Виступаючи на I сесії Науково-консультаційної ради НКЗС УСРР з доповіддю «Ветеринарія в сільському господарстві України» (1928), А. К. Скороходько охарактеризував головні завдання та здобутки організації вітчизняної ветеринарної служби. Так, її першочерговими завданнями вважав зменшення смертності поголів'я худоби, скорочення втрат продуктивності та працездатності внаслідок захворювань, сприяння зростанню резистентності тварин на основі відповідних заходів. Разом з тим вказував ще й на іншу не менш важливу функцію ветеринарії – забезпечення санітарного порядку, що полягає в охороні здоров'я населення від тваринних захворювань та запобіганні вживання недоброякісних продуктів тваринного походження [10, с. 3–5].

Професором А. К. Скороходьком визначено основні причини стаціонарності та поширюваності захворювань в Україні: 1) недостатня вивченість багатьох збудників хвороб та епізоотологічних закономірностей їхнього розповсюдження; 2) недосконала організаційна структура вітчизняної ветеринарії, мізерне фінансування; 3) відсутність належної уваги та розуміння економічної й санітарної ефективності ветеринарних заходів з боку відповідних державних установ і організацій; 4) недостатня свідомість та обізнаність населення щодо ролі профілактичних та протиепідемічних заходів.

А. К. Скороходько зазначав, що ветеринарні заходи як загального санітарного, так і протиепідемічного характеру найкраще досягають мети, якщо ґрунтуються на свідомості населення та активній участі його в загальнодержавних та приватних заходах. Тому передумовою нормального, безперешкодного та беззбиткового розвитку тваринництва вважав належну підготовку населення у ветеринарно-санітарному відношенні, збільшення кількості ветеринарних навчальних закладів і науково-дослідних установ [10, с. 45–46].

Таким чином, однією із форм наукової діяльності відомого вченого в галузі зоогієни та ветеринарії професора А. К. Скороходька є узагальнення і популяризація здобутків вітчизняних учених у цих галузях. На науковому просторі він лишив помітний слід, як укладач галузевих енциклопедичних і довідкових видань, редактор низки спеціалізованих часописів і збірників, автор узагальнюючих наукових праць.

Список використаних джерел

1. *Ветеринарний* poradnik dla selyan / uklad. : P. I. Gimmlerейх [та ін.] ; за ред. А. К. Скороходька. – Х. : Рад. селянин, 1927. – 204 с.
2. *Державний архів* м. Києва, ф. Р-1361, оп. 3, спр. 77, арк. 1–72.
3. *Захаренко М. О.* Видатний вчений, педагог, громадський діяч – А. К. Скороходько / М. О. Захаренко, В. В. Красій // *Наук. вісн. Нац. аграр. ун-ту.* – 1998. – № 12. – С. 9–14.
4. *Красій В. В.* Досягнення наукової школи професора А. К. Скороходька у вивченні актуальних проблем зоогієни і підготовці спеціалістів вищої кваліфікації для тваринницької галузі за 75 років / В. В. Красій, М. О. Захаренко // *Наук. вісн. Нац. аграр. ун-ту.* – 1998. – № 12. – С. 15–25.

5. *Огієнко І. І.* Історія української літературної мови / І. І. Огієнко; упоряд. М. С. Тимошик. – К. Либідь, 1995. – 296 с. – (Літературні пам'ятки України).

6. *Огієнко І. І.* Історія української літературної мови / І. І. Огієнко; упоряд. М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2001. – 440 с.

7. *Огієнко І. І.* Історія української літературної мови / І. І. Огієнко ; упоряд. М. С. Тимошик ; ред. Н. Тимошик. – 2-ге вид, випр. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 434 с.

8. *Популярна ветеринарна енциклопедія* / уклад. : В. В. Боровський [та ін.]. – Х. : Рад. селянин, 1930. – 416 с.

9. *Рудик С. К.* Коротка історія ветеринарної медицини України (До 1000-я вищої ветеринарної освіти України) / С. К. Рудик. – К., 2001. – 224 с.

10. *Скороходько А. К.* Ветеринарія в сільському господарстві України : доп. на 1 сесії Наук.-консультац. ради при НКЗС, 4–7 квітня 1928 р. / А. К. Скороходько. – Х., 1928. – 58 с.

11. *Скороходько А. К.* З історії Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту / А. К. Скороходько // Зап. Київського вет.-зоотехн. ін.-ту. – К., 1924. – Т. 1. – С. 11–32.

12. *Скороходько А. К.* Современное состояние зоогигиены в СССР и перспективы ее развития / А. К. Скороходько // Тезисы докладов VII пленума ветеринарной секции ВАСХНИЛ по зоогигиене / ред. А. М. Доброхотов. – М. : ВАСХНИЛ, 1936. – С. 1–5.

13. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України*, ф. 166, оп. 12, спр. 7677, 4 арк.